

Η έννοια του «Σοσιαλισμού» Μία εκ των υστέρων επανεκτίμηση

Είμαστε στην απαρχή μιας νέας ιστορικής εποχής που εκτυλίσσεται, για την ώρα, υπό το σήμα γενικευμένης βαρβαρότητας. Στοιχεία αυτής της βαρβαρότητας δεν είναι μόνο οι πράξεις, τα γεγονότα, αλλά και οι νέες ιδέες και αξίες που πάνε να επιβληθούν και να καλύψουν ιδεολογικά αυτή τη βαρβαρότητα.

Τα κοινωνικά οράματα τα σχετικά με μια υπέρβαση της πραγματικότητας, προς μια ανώτερη μορφή κοινωνίας, υποχωρούν όταν δεν θεωρούνται ξεπερασμένες ουτοπίες. Ιδιαίτερα υποφέρει το όραμα του σοσιαλισμού, που το συνταύτισαν και εξακολούθησαν να το κάνουν, με εκείνο του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Δηλαδή του ειδικού φαινομένου του «σταλινισμού» που επικράτησε στην πρώην Σ. Ένωση και επηρέασε επί δεκαετίες κινήματα, καθεστώτα και άτομα ανά τον κόσμο ολόκληρο.

Η προσπάθεια πάντως στη θέση των κοινωνικών οραμάτων να επικρατήσουν πιο «ρεαλιστικές» νέες αξίες, π.χ. ατομικισμού, χρήματος, εξουσίας, αντιτίθεται σε μια βασική τάση του κοινωνικού ατόμου να υπερβεί διά της μνήμης και της φαντασίας την ιστορική πραγματικότητα προς μια πιο ικανοποιητική μορφή κοινωνίας, πιο δίκαιης, πιο ισότιμης, πιο αισθητικά ακόμα παραδεκτής.

Την τάση αυτή τη συναντάμε σ' όλους εκείνους τους διανοητές από τον Πλάτωνα έως τον Μαρξ, που πρέπει να θεωρηθούν όλοι τους ότι έχοντας συγκεντρώσει μνήμη, δηλαδή γνώσεις, και διαθέτοντας φαντασία, αναπλάθουν τη συσσωρευμένη γνώση τους και της δίνουν μια «ουτοπιστική» προέκταση προς μια ανώτερη μορφή κοινωνίας, που να ικανοποιεί καλύτερα τις ηθικές, φιλοσοφικές και αισθητικές τους απαιτήσεις.

Αν ο Πλάτωνας θεωρεί ότι προσεγγίζει έτσι την εκ πρώτης όψεως αόρατη, βαθύτερη, απόλυτη αλήθεια, το «Θείο» που ενέχει μέσα του και μπορεί να προσεγγίσει ο άνθρωπος, ορθολογικά σκεπτόμενος, αν η Δημοκρατία του ως όραμα είναι το ακαύγασμα, σε τελευταία ανάλυση, των ιδανικών που εξέθρεψε η γνώση και ανάπλασε η φαντασία του, μη ικανοποιημένος από την πραγματικότητα που ζούσε, το ίδιο συνέβη και με όλους όσους στη συνέχεια επιχείρησαν «ουτοπιστικές» υπερβάσεις του ιστορικού, κοινωνικού «είναι» τους.

*Ο Μιχάλης Ράπτης είναι δημοσιολόγος.

Το να φανταστεί κανείς ότι έχει οριστικά στερέψει η έφεση προς την υπέρβαση και τα οράματα και ότι οι άνθρωποι θα συμβιβαστούν με τον κόσμο που δημιουργήσαν και τον οποίο δεν ελέγχουν περισσότερο παρά ποτέ, θα ήταν πράγματα το τέλος της ιστορίας τους, κατάσταση όπου οι άνθρωποι θα υποτάσσονται σαν άβουλα ρομπότ σε κάποια εξωκοσμική ανάγκη και μοίρα.

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως τα κοινωνικά οράματα έως τον καιρό του Μαρξ ήταν νοητικά κατασκευάσματα απόμων εξελιγμένων, στα οποία ασφαλώς επιδρούσε η υποφέρουσα και αγωνιζόμενη μάζα των ανθρώπων του ευρύτερου ιστορικού τους περιβάλλοντος. Αλλά μπροστά στη δυσκολία που αντιμετωπίζουν, διαμορφώνεται πως η ατομική συνείδηση δεν γενικεύεται, οι περισσότεροι εναποθέτουν τις ελπίδες κοινωνικής αλλαγής στα πελαιδευμένα άτομα υψηλού, «κοφτού» επιπέδου. Και πράγματα, έτσι παρέμεινε «κουτσουπιτικό» το θετικότερο μέρος των ιδεών και θεωριών τους, αποτελούμενο από την κριτική, συχνά βαθιά, των κοινωνικών θεσμών της εποχής τους.

Είναι πράγματα οι Μαρξ-Ενγκελς, που θεμελιώνουν «επιστημονικότερα» την έννοια του σοσιαλισμού, όχι μόνο ως κριτικής του κοινωνικού είναι και οράματος υπέρβασής του, αλλά και ως ιστορικής δυνατότητας και αναγκαιότητας από συγκεκριμένο πια μαζικό υποκείμενο. Σ' αυτά τα θέματα δεν πρόκειται να επεκταθώ. Θα κάνω ωστόσο ορισμένες κριτικές παρατηρήσεις, εκ των υστέρων, ύστερα από την πείρα που θα έπρεπε να έχουμε αποκτήσει και αξιοποιήσει.

Ο όρος, η έννοια του σοσιαλισμού, η προσδιάθεση ιδίως του Ενγκελς να τον θεωρήσει ως τη συνειδητή ιδεολογία του επαναστατικού προλεταριάτου, είχε νόημα την εποχή του στα πλαίσια του αναπτυσσόμενου ευρωπαϊκού καπιταλισμού. Πράγματι οι αφόρητες συνθήκες ζωής της τότε εργατικής τάξης, οι συχνές κρίσεις του καπιταλισμού, μπορούσαν να θεωρηθούν αντικειμενικές προϋποθέσεις για την απόκτηση πολιτικής ανατρεπτικής συνείδησης ενός μαζικού φορέα, μιας «τάξης». Ο ρόλος του Κόμματος ως εκφραστή της συνείδησης της τάξης και δικαιολογίας της ύπαρξης τέτοιας συνείδησης δεν είχε αποκτήσει ακόμα τις διαστάσεις που έλαβε μετά τον Κάουτσα, τον Λένιν και τους Μπολσεβίκους.

Τόσο ο Ενγκελς όσο και ο Μαρξ υπολογίζουν ιδίως στην αναγκαιότητα όσο και αναπόφευκτη αφύπνιση του προλεταριάτου ως τάξης. Όμως το προλεταριάτο ούτε ως τάξη ούτε ως διά του Κόμματος «συνείδηση του προλεταριάτου» και απαραίτητη «ηγεσία» του, δεν κατόρθωσε να σταθεί στο ύψος αυτής της «ιστορικής» του, υποτίθεται, αποστολής.

Απέτυχε τόσο στην επέκταση της Επανάστασης όσο και στην αναστολή του φαινομένου της γραφειοκρατικοποίησής της, που επακολούθηε την εδραίωση του Κόμματος στην εξουσία. Ήταν η πείρα όλης αυτής της πορείας να υποδηλώνει την ανάγκη συνδυασμού τάξης, Κόμματος και αυτοαναπτυσσόμενου, αυτοπροσδιοριζόμενου απόμου, ώστε τόσο η «τάξη»-μάζα απόμων όσο και το Κόμμα-μάζα-μελών ν' αποτελούνται από ανεπτυγμένα, αυτόνομα άτομα.

Η ποιότητα της «τάξης» και του «Κόμματος» καθορίζεται και από την ποιότητα των απόμων που την αποτελούν. Γι' αυτό ατομική και συλλογική προσδιάθεση πρέ-

πει να τείνουν στην εξύψωση του ατόμου, που δεν πρόκειται να αναμένεται ούτε από την αναπόφευκτη αφύπνιση της «τάξης» ούτε από το Κόμμα της, γρήγορα γραφειοκρατικοποιημένο, αν δεν συναντήσει την αντίδραση όσο γίνεται πιο ανεπτυγμένων μελών του. Είναι μια διαφορετική άποψη των ρόλων της Τάξης και του Κόμματος, που υπογραμμίζει το ρόλο, την ποιότητα των μελών της μεν και του δε.

Η αδυναμία στην οποία βρίσκεται το προλεταριάτο ως «τάξη» να εκπληρώσει ό,τι υπετίθετο ως «ιστορική» του αποστολή εξηγείται εν μέρει από την πολυπλοκότητα της ανάπτυξης του Καπιταλισμού, όταν από το αρχικό ευρωπαϊκό του πλαίσιο περνά στην ιμπεριαλιστική φάση και στη συνέχεια παγκοσμιοποιείται. Γι' αυτά τα στάδια δεν υπάρχει θεωρητική ανάλυση του ύψους του «Κεφαλαίου» που αφορούσε έναν ιδεατό Καπιταλισμό σε ευρωπαϊκή κλίμακα.

Εκ των υστέρων μπορεί να πει κανείς: το γεγονός ότι η Οκτωβριανή Επανάσταση δεν μπόρεσε να επεκταθεί και μένοντας επί δεκαετίες απομονωμένη εκφυλίστηκε γραφειοκρατικά προκαλώντας την αποσύνθεσή της με τον τρόπο που αυτή γίνεται τώρα, μπορεί να θεωρηθεί ως επιχείρημα ότι οι συνθήκες παρέμεναν ανώριμες για το ξεπέρασμα του καπιταλισμού. Το επιχείρημα αυτό εδραιώνεται και από την παράλληλη φανταστική ανάπτυξη νέων παραγωγικών δυνάμεων, μεταπολεμικά, στα τελευταία 30 χρόνια. Στο διάστημα μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων, μπορεί να θεωρηθεί ότι κυριότερη αιτία για τη μη επέκταση της Επανάστασης υπήρξε η γρήγορη γραφειοκρατικοποίηση της Ε.Σ.Σ.Δ. και ο ρόλος που αυτή έπαιξε.

Όμως μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχει σήμερα το ποιο νόημα δόθηκε στο «σοσιαλισμό» όταν, έστω στην πρώην τσαρική Ρωσία, δόθηκε η ευκαιρία να επιχειρηθεί η οικοδόμηση του «σοσιαλισμού». Συνοπτικά, για τη διεθνή πτέρυγα των λεγόμενων «επαναστατών μαρξιστών» της εποχής, που θεωρούσαν ότι υπερέαπιζαν πιστά τις απόψεις του Μαρξ και του Εγγέλς, εφαρμογή του «σοσιαλισμού» σήμαινε: αρχίζουμε με την «εθνικοποιημένη σχεδιασμένη οικονομία» και το πολιτικό καθεστώς της «Δικτατορίας του Προλεταριάτου».

«Εθνικοποιημένη σχεδιασμένη οικονομία» σήμαινε κρατικοποιημένη οικονομία των μέσων παραγωγής, η οποία θα εξελισσόταν σε «κοινωνικοποιημένη», δηλαδή διαχειριζόμενη από τους παραγωγούς και τους πολίτες στην πορεία ενός φθίνοντος διαρκώς Κράτους. «Δικτατορία του Προλεταριάτου» σήμαινε μεταβατικό πολιτικό καθεστώς ουσιαστικής δημοκρατίας των Εργαζομένων, επεκτεινόμενης σε δημοκρατία για ολόκληρη την Κοινωνία, συμπεριλαμβανομένων και των ιστορικών υπολειμμάτων των άλλοτε αρχουσών τάξεων.

Το νόημα τέτοιας Δημοκρατίας διατυπώθηκε στο Κράτος και Επανάσταση του Λένιν, που ωστόσο ποτέ δεν εφαρμόθηκε, εκτός από την πολύ σύντομη περίοδο αυθόρμητης ανάπτυξης και επιβολής των Σοβιέτ κατά τα έτη 1917-1918. Εκ των υστέρων, πάντα μπορούμε να πούμε ότι επειδή η Οκτωβριανή Επανάσταση δεν συνεχίστηκε με τη γερμανική επανάσταση, όπως είχαν υπολογίσει οι Μπολσεβίκοι, και επειδή το νέο καθεστώς ενεπλάκη γρήγορα σε εσωτερικές και εξωτερικές έντολες αντιδράσεις των εντάσεων της Επανάστασης, η εφαρμογή του «σοσιαλι-

οισμού» παρέκλινε ταχύτητα από το οικονομικό και πολιτικό του νόημα.

Η κατεύθυνση από «εθνικοποιημένη σχεδιασμένη οικονομία» προς «κοινωνικοποιημένη» ήταν σκοπός, όμως δεν μπορούσε να αρχίσει με γενικευμένη εθνικοποίηση, παραβλέποντας τις υποδείξεις του ίδιου του Μαρξ στην *Κριτική του Προγράμματος του Γκότα*, αλλά με ένα είδος NEP, όπως ο Λένιν αναγκαστικά το επιχειρεί από το 1922. Στον πολιτικό τομέα, η «Δικτατορία του Προλεταριάτου», η επανάσταση, δεν ακολουθεί το δρόμο του φθίνοντος Κράτους και τη διαρκή διεύρυνση της Δημοκρατίας, όπως εθεωρείτο ότι θα έπρεπε να είναι στον τομέα αυτόν το νόημα του «σοσιαλισμού», αλλά την εντελώς αντίθετη πορεία του ολοένα και μεγαλύτερου Γραφειωκρατικού Κράτους.

Εκ των υστέρων πάντα, μπορούμε να πούμε ότι οι αντίθετες συνθήκες μέσα στις οποίες επιχειρήθηκε να οικοδομηθεί ο «σοσιαλισμός» στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ δεν επέτρεψαν την εφαρμογή του. Ενόησαν, αντιθέτως, μια τερατώδη παραμόρφωση του. Σάντομα φάνηκε ότι δεν είχαμε να κάνουμε με «σοσιαλισμό» ούτε στον οικονομικό ούτε στον πολιτικό τομέα, αλλά μ' ένα νέο φαινόμενο αυτό της γραφειοκρατικοποιημένης σε μια και μόνο καθυστερημένη χώρα επανάστασης, που αποκλήθηκε «απαρατός σοσιαλισμός».

Ήταν τεράστιο λάθος το ότι παρουσιάζαν στις μάζες, στους λαούς, σε αναζήτηση υπέρβασης του καπιταλισμού και του ιμπεριαλισμού, την τρεγικά εκφυλιζόμενη περίπτωση του «απαρατού σοσιαλισμού» ως παραδεκτή αποδοχή της έννοιας του «Σοσιαλισμού». Στο λάθος αυτό εμπλέκονται όχι μόνο οι άρχοντες υποστηρικτές ανά τον κόσμο του «απαρατού σοσιαλισμού», αλλά και όσος, όπως ο Α. Τρότσκι και οι οπαδοί του, υποστηρίζουν την άποψη του «Εργατικού Κράτους», έστω προοδευτικά εκφυλιζόμενου.

Οι πρώτοι έχουν το δικαιολογητικό ότι για διάφορους λόγους υποκύπτουν στην πειθό, στο γόητρο μιας πραγματικότητας, εκείνης του «απαρατού σοσιαλισμού», που προερχόταν από την αναμνησθήσιμη μεγαλύτερη κοινωνική Επανάσταση, δηλαδή τη μαζική κοινωνική αλλαγή στην Ιστορία της Ανθρωπότητας.

Οι δεύτεροι έχουν το δικαιολογητικό, έως την επομένη του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου, ότι έλπιζαν πως η αναπόφευκτη υπέρβαση της γραφειοκρατικοποιημένης Επανάστασης θα μπορούσε να προέλθει από τις δραστηριοποιούμενες δυνατότητες του σοβιετικού προλεταριάτου, ανασυνγκροτούμενου σε τεράστια κοινωνική δύναμη.

Ο Α. Τρότσκι υποστήριξε πάντως ότι, σε περίπτωση που μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το προλεταριάτο θα αποδυναμώταν ανάστροφα να ανατρέψει τη δικτατορία της γραφειοκρατίας στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ και ν' ανοίξει το δρόμο και πάλι προς το «Σοσιαλισμό», η επανεκτίμηση και οι προσπάθειες μιας νέας, περισσότερο ιστορικής περιόδου θα ήταν απολύτως απαραίτητες.

Αυτό είναι ακριβώς το πρόβλημά μας σήμερα.

Προσωπικά θεωρώ και το υποστήριξα, πως από μια στιγμή και πέρα ήταν λάθος να γίνεται οποιαδήποτε αναφορά σε «Εργατικό Κράτος», έστω υπερεκφυλισμένο, και ότι έπρεπε μάλλον να λέγεται καθαρά ότι επρόκειτο και για την εδραίω-

ση του Κράτους της Γραφειοκρατίας, του Γραφειοκρατικού Κράτους, ιστορική παραλλαγή, ιδιαιτερία, τόσο του Καπιταλισμού, που προϋποθέτει τη δυνατότητα συνυπαρξης της απειρίας των ιδιωτικών επιχειρήσεων και αποκλείει την ολοκλήρωση τάσης προς γενική Κρατικοποίηση, όσο και οποιασδήποτε έννοιας συγγενούς με «Εργατικό Κράτος», το οποίο διακρίνεται όχι κυρίως από την κρατικοποίηση των μέσων παραγωγής, αλλά από τη φύση της πολιτικής εξουσίας, η οποία βρίσκεται άμεσα (ή ολόένα αμεσότερα) στα χέρια του προλεταριάτου, των εργαζομένων και ορισικά της κοινωνίας ολόκληρης. Ό,τι ονομάστηκε «υπαρκτός σοσιαλισμός» στην τότε Ε.Σ.Σ.Δ. που κράτη μηχανικά τη μμηθήκαν, δεν μπορεί να θεωρηθεί απόδειξη αποτυχίας του «σοσιαλισμού», αφού ούτε στον οικονομικό ούτε στον πολιτικό ή πολιτιστικό τομέα εφάρμοσαν ό,τι η θεωρία των κλασικών του μαρξισμού απέδιδε στην έννοια του «σοσιαλισμού». Επικράτησε μια τρομακτική παρεξήγηση και παραπλάνηση σχετικά με βασικές έννοιες που συνδέονταν με τις προϋποθέσεις εφαρμογής του σοσιαλισμού, των οικονομικών, πολιτικών και πολιτιστικών του θεσμών και την εξέλιξή τους.

Ο τρόπος με τον οποίο σήμερα καταργεί ο αποκληθείς «υπαρκτός σοσιαλισμός» πρέπει να πείθει ότι δεν ενέκλειε από καιρό, ίσως πολύ γρήγορα μετά την επιτυχία της Οκτωβριανής Επανάστασης, στοιχεία ικανά να διατηρήσουν τις δυνάμεις που θα τον υπεράσπιζαν. Το ό,τι το οικοδόμημα κατέρρευσε διά μας, χωρίς σοβαρές αντιδράσεις κοινωνικού ή εθνικού χαρακτήρα, απέδειξε πόσο είχε διαβρωθεί η πυραμίδα του από την κορυφή έως τη βάση. Αν και η επακριβής ανάλυση, κατανόηση και εξήγηση της κατάρρευσης θα απαιτήσει ακόμα πολλά χρόνια, είναι ήδη εμφανές ότι επρόκειτο για πρωτοφανή περίπτωση εσωτερικής διάβρωσης και αποσύνθεσης, ασυμβίβαστης με οποιαδήποτε έννοια κοινωνικής συνοχής, είτε στη σφαίρα του γραφειοκρατικού κατεστημένου είτε σ' εκείνη της λαϊκής του βάσης. Επρόκειτο για κοινωνία που είχε ατομικοποιηθεί και η οποία διατηρούσε ακόμα κάποια συνοχή από τη δύναμη της αδράνειας των μελών και των μαζομαζών της, στις οποίες επικρατούσε επιπλέον η εντύπωση ύπαρξης μιας πανίσχυρης, πάντα αστυνομικοστρατιωτικής κρατικής τρομοκρατικής βίας. Όμως σκιάδης είχε καταστήσει και αυτή.

Όποιαδήποτε, η δραματική ιστορική περιπέτεια του «υπαρκτού σοσιαλισμού» επιβαρύνει το μέλλον σε βαθμό που αφενός θ' αγγίξουν να κατανοηθούν πόσο ξένος εξοχής υπήρξε από την έννοια του σοσιαλισμού ο πειραματισμός αυτός και πόσο έχουν βαθύτατα μεταβληθεί τα δεδομένα ενός ριζικού κοινωνικού μετασχηματισμού στην αυγή μιας νέας ιστορικής εποχής. Γιατί, πράγματι, πρόκειται για μια νέα εποχή, η οποία απαιτεί καινούργια ανάλυση. Επιφανειακά, οι δομικές αντιθέσεις του εμφανιζόμενου νικηφόρου καπιταλισμού, που μερικοί τον βλέπουν «κλίνοντα» την Ιστορία, εξακολουθούν να υπάρχουν και μάλιστα να επιδεινώνονται.

Ταξικοί, εθνικοί, και ενδοϊμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί, επεκτεινόμενη ανεργία, εξαθλίωση ευρότατων λαϊκών μαζών στον Τρίτο Κόσμο αλλά και στις μητροπόλεις, συνεχιζόμενη οικολογική καταστροφή του πλανήτη είναι φαινόμενα που

διατηρούνται σε μεγαλύτερη έκταση και ένταση από πριν.

Όμως ταυτόχρονα πρέπει να λομβάνεται υπ' όψιν η αναπάντεχη ανάπτυξη φανταστικών νέων δυνάμεων της γνώσης και της τεχνολογίας που εκ θεμελίων αναδομούν τον κόσμο όπως τον ξέραμε πριν από τριάντα μόλις χρόνια. Πώς τοποθετούμαστε μπροστά στη νέα αυτή πραγματικότητα, η οποία μεταβάλλεται εκπληκτικά ταχύτατα;

Μια απλή αναφορά στο παρελθόν, στις αναλύσεις, τις έννοιες, τα σχήματα, στις εξηγήσεις του τρόπου λειτουργίας του συστήματος και των προοπτικών του δεν επαρκεί πια. Το παλιό υλικό, όσο και αν είναι απολύτως αναγκαίο, χρειάζεται να ξεπεραστεί με μια νέα σύνθεση, της οποίας το περιεχόμενο και η ουσία δεν διακρίνονται ακόμα, ιδίως από ατομική σκοπιά. Υπάρχει ταυτόχρονα η αίσθηση ότι το σύστημα οδηγεί σε βαρβαρότητα, ήδη έκδηλη, και ότι επανεργονών νέες δυνάμεις ανεξέλεγκτες, καθοριστικές μιας αβέβαιης ιστορικής πορείας. Ότι χάος, βαρβαρότητα αλλά και γένεση κάτι εντελώς νέου συνυπάρχουν.

Εάν κανείς σταθεί στη φαινομενολογία της διαμορφούμενης πραγματικότητας, έτσι όπως αυτή εμφανίζεται μετά την κατάρρευση του ανατολικού χώρου, αλλά και την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας του χρήματος καθώς και της παραγωγής, εφαρμογής και διάδοσης νέων επιστημονικών γνώσεων και τεχνολογιών, μπορεί ν' αντιμετωπίσει σοβαρά ορισμένες σιζητούμενες ακραίες εξελίξεις. Επικρατέστερη για την ώρα εκδοχή φαίνεται να είναι εκείνη, κατά την οποία ο κόσμος χωρίζεται σε προνομιούχους «πολιτισμένους» και σε εξαθλιωμένους «φραβέλους», όπου οι πρώτοι περιχαράκωνονται στις οάσεις τους, ενώ οι δεύτεροι, εκ των έξω, από τις απέραντες τριτοκοσμικές εκτάσεις, αλλά κι εκ των έσω, στις ίδιες τις μητροπόλεις, απειλούν, προσπαθούν να βρουν μια θέση και αυτοί στον ήλιο. Είναι ό,τι περύτερο συμβαίνει τώρα σε πλανητική κλίμακα.

Μπορεί κανείς επίσης, ξεκινώντας απ' αυτή τη φαινομενολογία της νέας ιστορικής πραγματικότητας, να αντιμετωπίσει σοβαρά το ενδεχόμενο προσφυγής των προνομιούχων σε ακραίες καταστάσεις «άμυνας» χρησιμοποιώντας δυνάμεις όπως την ενσωμάτωση της γνώσης στις μηχανές, τη βιολογία, τη γενετική, τον τρόπο λειτουργίας του εγκεφάλου και της «ψηφής» μας για την εδραίωση μιας διαδικής βασικά κοινωνίας αρχόντων και δούλων. Οι τελευταίοι, ρομπότ ή γενετικά ρομπωτοποιημένοι, θα εκτελούν μηχανικά, χωρίς αντίσταση, παραγωγικές, διοικητικές και κατασταλτικές υπηρεσίες, ελεγχόμενες από την ελίτ. Πρόκειται για οριακές δυνατές εξελίξεις της βαρβαρότητας που σημειωγραφούνται ήδη στη φιλολογία και στα κινηματογραφικά προϊόντα της λεγόμενης επιστημονικής φαντασίας, σύγχρονος τρόπος οπιοπαστικής διεξόδου από την πραγματικότητα.

Αλλά βέβαια, το μέλλον του Γένους και του Ατόμου πρέπει ν' αναζητηθεί στην ελπίδα μιας τελικής επικράτησης της ορθολογικής σκέψης πάνω στο χαώδες και το παράλογο. Δηλαδή, ότι οι άνθρωποι θα καταρθώσουν να συνειδητοποιήσουν όχι μόνο τη δυναμική της βαρβαρότητας, της βίας, της επιθετικότητας, της αυτοκαταστροφής, στην οποία η διατήρηση του συνολικού σημερινού συστήματος τους απρόχνη, αλλά και τις τεράστιες δυνατότητες που ως ολότητα απέκτησαν, ικανές

υπό διαφορετική παγκόσμια δημοκρατική διαχείριση να εδραιώσουν μια πλανητική κοινωνία, διακρινόμενη από ένα μέσο όρο υψηλού κοινού βιοτικού και πολιτιστικού επιπέδου. Κάτι που, πραγματοποιούμενο, θα είχε ως επιπλέον συνέπεια την ελαχιστοποίηση του αναγκαίου χρόνου εργασίας, προϋπόθεση για την ολοκλήρωση του ατόμου. Ήταν κι αυτό τελική επιδίωξη της καταλογιζόμενης σήμερα από ορισμένους ως «ουτοπίας του σοσιαλισμού».

Ποιο νέο μαζικό κοινωνικοπολιτικό υποκείμενο, πάνω σε ποιο συγκεκριμένο μεταβατικό, κατ' αρχήν, περίγραμμα θα φανεί ικανό να ανατρέψει τη σημερινή πορεία προς τη βαρβαρότητα και να αξιοποιήσει τις τεράστιες δυνατότητες της ανθρωπότητας δεν είναι εύκολο να προσδιοριστεί. Ίσως γιατί οι συνθήκες είναι ακόμα ανώριμες και η μεταβατική περίοδος μακριά.

Οποσδήποτε, είναι ήδη εμφανή, κατανοητά ορισμένα καθοδηγητικά στοιχεία. Όπως, π.χ., ότι τα παγκοσμιοποιημένα προβλήματα μόνο σε πλανητική κλίμακα μπορούν τελικά ν' αντιμετωπιστούν. Ότι κάθε «εθνική» και μόνο λύση είναι περισσότερο παρά ποτέ αδύνατη. Ότι ο χώρος ριζικής κοινωνικής αλλαγής, αναγκαίας και αναπόφευκτης, θα είναι εκείνος μιας αναπτυγμένης πλανητικής περιοχής, όπως, π.χ., θα μπορούσε ν' αποβεί μια εντελώς διαφορετική Ευρώπη από εκείνη του Μάαστριχτ ή ο χώρος των Η.Π.Α. Ότι το οποιοδήποτε νέο «υποκείμενο» δεν θα περιορίζεται στο κλασικό προλεταριάτο, αλλά στον ήδη υπό σχηματισμό «συνολογικό εργαζόμενο», ο οποίος συμβάλλει στην παραγωγή και τις υπηρεσίες με την ενσωμάτωση της γνώσης στις μηχανές και τα συστήματά τους. Ότι είναι πιθανό πως η μεταβατική ιστορική περίοδος θα διακρίνεται από τη συνύπαρξη ζωνών διαφορετικού πολιτισμού, πριν βασικά ενοποιηθεί σε πλανητική κλίμακα. Ότι, π.χ., περιοχές του Τρίτου Κόσμου, οι οποίες βυθίζονται σήμερα σε εξαθλίωση και βαρβαρότητα, εξαιτίας επίσης του γεγονότος ότι εξαναγκάστηκαν να μιμηθούν τα δυτικά πρότυπα παραγωγής, ανάπτυξης και πολιτισμού και οδηγήθηκαν έτσι στην καταστροφή της γηγενούς τους οικονομίας και των παραδοσιακών θεσμών δημοκρατικής τους αυτοδιοίκησης, θα έπρεπε να επανασυνδεθούν με το παρελθόν αυτό προσεκτικά και σταδιακά τροποποιούμενο, προσαρμοζόμενο. Η έννοια και το όραμα του «Σοσιαλισμού» εμπόχωναν μια τάνια προσπάθεια των ανθρώπων να μην επικρατήσει τελικά στο δίλημμα της ιστορίας «σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα» αυτό που σήμερα τείνει να γίνει η αναδυόμενη «νέα τάξη» πραγμάτων.

Η υπέρβαση της πραγματικότητας αυτής, οποιαδήποτε μορφή και περιεχόμενο κι αν πάρει μελλοντικά, θα είναι αδύνατο να μην ενέχει τη διαλεκτική υπέρβαση αυτού που θεωρήθηκε και πέρασε στην πράξη ως «σοσιαλισμός». Δηλαδή, όλων εκείνων των στοιχείων της θεωρίας του μαρξισμού και του επαναστατικού κινήματος των μαζών, που υπό το σήμα του σοσιαλισμού συντάραξαν επί ενάμιση αιώνα τον κόσμο και τα όποια κριτικά επανεκτιμώμενα θα είναι απολύτως απαραίτητα για οποιαδήποτε νέα, υπεράβατική σύνθεση.